

11.04.2025

*“Müasir incəsənət məkanında süni intellekt: problemlər və perspektivlər” Beynəlxalq elmi-nəzəri konfrans  
‘Artificial Intelligence In The Space Of Contemporary Art: Problems And Prospects’ International Scientific and  
Theoretical Conference*

*«Искусственный интеллект в пространстве современного искусства: проблемы и перспективы»  
Международная научно-теоретическая конференция*

UOT 008

UOT 004.8

DOI: 10.25045/ASUCAAI.2025.22

## **SÜNİ INTELLEKT VƏ ONUN MƏDƏNİYYƏT SAHƏLƏRİNƏ TƏSİRİ**

**Eldəniz Məmmədov Elman oğlu**

Baş müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru  
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti  
[mammadoveldaniz@gmail.com](mailto:mammadoveldaniz@gmail.com)

### **Xülasə**

Məqalədə hazırda süni intellektin mədəniyyətin müxtəlif sahələrinə, o cümlədən incəsənət, musiqi, ədəbiyyat, kino, moda və kitabxana işinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərməsi və bunun nəticələri barədə məsələlərin müxtəsər təhlili əks olunmuşdur.

**Eldaniz Mamedov**

### **Artificial Intelligence And Its Impact On The Spheres Of Culture**

#### **Abstract**

The article provides a brief analysis of the significant impact that artificial intelligence currently has on various spheres of culture, including art, music, literature, cinema, fashion and librarianship, as well as its consequences.

**Эльдениз Мамедов**

### **Искусственный интеллект и его влияние на сферы культуры**

#### **Аннотация**

В статье дается краткий анализ существенного влияния, которое искусственный интеллект в настоящее время оказывает на различные сферы культуры, включая искусство, музыку, литературу, кино, моду и библиотечное дело, а также его последствий.

**Açar sözlər:** Azərbaycan mədəniyyəti, mədəniyyət sahələri, süni intellekt.

**Keywords:** Culture of Azerbaijan, Spheres Of Culture, Artificial Intelligence.

**Ключевые слова:** Культура Азербайджана, сферы культуры, искусственный интеллект.

Müasir elmi ədəbiyyatlarda müxtəsər olaraq qeyd olunur ki, süni intellekt (Sİ) – insan zəkasına xas olan və intellektual səy tələb edən tapşırıqları yerinə yetirən sistemlərin yaradılması ilə məşğul olan kompüter elminin bir sahəsidir. Bu tapşırıqların arasında qavrayış, dilin başa düşülməsi, problemlərin həlli, öyrənmə, qərar qəbul etmə və daha çox nəsnələr yer alır. Süni intellekt elmi baxımdan informasiya texnologiyaları, riyaziyyat, psixologiya, neyrobiologiya və digər sahələrdən istifadə edən çoxşaxəli bir istiqamət kimi qiymətləndirilə bilər.

Süni intellektin yaradılması üçün əsas yanaşmalar iki kateqoriyaya bölünə bilər: simvolik və subsimvolik. Simvolik Sİ açıq şəkildə müəyyən edilmiş qaydalara və məntiqi əməliyyatlara əsaslanır. O, biliklərin təsvir edilməsi üçün məlumat strukturlarından istifadə edir və artıq məlum olanlardan

yeni biliklərin çıxarılması üçün alqoritmlər tətbiq edir. Simvolik Sİ-yə ekspert sistemləri və məntiqi proqramlaşdırma kimi nümunələr daxildir [Aliiev, 1993].

Subsimvolik Sİ isə maşın öyrənməsi və neyron şəbəkələrə əsaslanan yanaşmaları ehtiva edir. Bu zaman intellekt böyük həcmli məlumatların işlənməsi və nümunələrin axtarışı ilə formalaşır. İnsan beyninin işindən ilhamlanan neyron şəbəkələri təqdim olunmuş nümunələr əsasında “öyrənməyi” bacarır, bu da onları aydın olmayan həll üsullarının və ya rəsmiləşdirilməsi çətin olan problemlərdə (tapşırıqlar üçün) xüsusilə effektivdir.

Müasir Sİ sahəsindəki irəliləyişlər, məsələn, dərin öyrənmə, şəkillərin tanınması, təbii dilin emalı və digər sahələrdə əhəmiyyətli irəliləyişlər təmin etmişdir. Lakin süni intellektin inkişafı ilə birlikdə onun cəmiyyətə, təhlükəsizliyə, gizliliyə və iş bazarına təsiri ilə bağlı etik, sosial və fəlsəfi suallar da ortaya çıxır. Beləliklə, süni intellekt yalnız texnoloji nailiyyət deyil, həm də müxtəlif bilik sahələrində dərin tədqiqatların və müzakirələrin predmetidir [Mirzayeva, 2023].

Hazırda süni intellekt mədəniyyətin müxtəlif sahələrinə, o cümlədən incəsənət, musiqi, ədəbiyyat, kino, moda və kitabxana işinə əhəmiyyətli təsir göstərir [Mədəniyyət, 2025]. Bu təsir özünü bədii ifadənin yeni formalarının yaradılması, istehsalat proseslərinin təkmilləşdirilməsi, mədəniyyət əsərləri ilə qarşılıqlı əlaqə üsullarının dəyişməsi kimi bir sıra aspektlərdə göstərir. Bu məqalədə süni intellektin mədəniyyətin bu sahələrinə təsiri və onun nəticələri barədə məsələləri müxtəssər şərh etməyə çalışacağıq.

### **Müzakirə**

**Süni intellektin incəsənət və vizual mediaya təsiri:** Hal-hazırda süni intellekt (Sİ) vizual sənət əsərlərinin yaradılmasında aktiv şəkildə istifadə olunur. ***Yaradıcı Rəqib Şəbəkələr*** (ing. ***Generative Adversarial Networks***) kimi alqoritmlər bəzən insan işindən ayırd etmək çətin olan orijinal şəkillər yaratmağa qadirdir. Bu, rəssamlar üçün yeni üfüqlər açır, onlara ənənəvi texnikaları müasir texnologiya ilə birləşdirməyə imkan verir. Bundan əlavə, süni intellekt müxtəlif rəssamların üslub və texnikalarını təhlil edərək, bir neçə üslubun elementlərini özündə birləşdirən yeni əsərlər yaratmağa kömək edə bilər.

**Musiqi və süni intellekt:** Musiqidə Sİ kompozisiya, aranjiman və hətta səs effektlərinin dəqiqləşdirilməsi üçün istifadə olunur. Alqoritmlər musiqi üslubları, tendensiyaları və dinləyici seçimləri haqqında geniş məlumatları təhlil edə bilər, bu da onlara müəyyən auditoriyanın zövqünə uyğun yeni musiqilər yaratmaq imkanı verir. Bundan savayı, Sİ, istər həvəskar, istərsə də professional musiqiçilərə yenidən işlənilə bilən və yaxud kommersiya layihələrində istifadəsi mümkün ola biləcək melodiyalar, həmçinin müxtəlif musiqi əsərlərini formalaşdırmaq imkanını təqdim edir.

**Süni intellekt və ədəbiyyat:** Müxtəlif dilləri anlayan, onların normalarını, strukturunu, yazı üslublarını emal edə bilən süni intellekt alqoritmləri artıq ədəbiyyata da təsir etməyə başlamışdır. Hazırda məşhur müəlliflərin üslubunu təqlid edən, yeni povestlər, hətta elmi əsərlər (ədəbiyyat) yarada bilən Sİ modelləri mövcudur. Bu Sİ modelləri yalnız yazı formalaşdırmaq üçün nəzərdə tutulmamışdır; onlar həm yeni ideyalar tapmağa, həm də mətnin qavranılmasına, dərk edilməsinə imkan verir.

**Kino və süni intellekt:** Kino, ümumiyyətlə, film sənayesində Sİ vizual effektlər yaratmaq, ssenariləri təhlil etmək və hətta filmlərin kassa performansını proqnozlaşdırmaq üçün istifadə olunur. Məsələn, alqoritmlər uğurlu skriptləri təhlil edə və ümumi xüsusiyyətləri vurğulaya bilər ki, bu da

istehsalçılara gələcək layihə haqqında daha məlumatlı qərarlar qəbul etməyə imkan verir. Hazırda süni intellektdən istifadə istər video, istərsə də rəqəmsal filmlərin redaktəsi və onların işlənməsi prosesini əhəmiyyətli dərəcədə sürətləndirir.

**Süni intellekt və moda (dizayn):** Moda dünyasında süni intellekt qlobal internet şəbəkəsindən, sosial mediadan və ictimai sərgilərdən alınan məlumatları təhlil edərək gələcək trendləri proqnozlaşdırır. Alqoritmlər, geyim üslubları və kombinasiyalar üzrə tövsiyələr yarada, dizaynerlərə cari və gələcək tendensiyaların təhlili əsasında unikal kolleksiyalar yaratmağa kömək edir.

**Kitabxana işi və süni intellekt:** Süni intellekt müasir kitabxana işinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir; kitabxanalarda informasiyanın saxlanma, axtarılma və təqdim edilmə üsullarını dəyişdirir. Kitabxana işi sahəsində süni intellektə dair elmi tədqiqatlar və ondan praktik istifadə məsələsi bir neçə əsas aspekt üzərindən nəzərdən keçirilə bilər. Bunlar: proseslərin avtomatlaşdırılması, istifadəçi təcrübəsinin yaxşılaşdırılması, məlumatların analizi və yeni xidmətlərin yaradılmasında Sİ-dən istifadədir.

Birincisi, kataloqlaşdırma və indeksləşdirmə kimi proseslərin avtomatlaşdırılması, Sİ-nin kitabxana işçilərinin işini əhəmiyyətli dərəcədə asanlaşdırma biləcəyi əsas sahələrdən biridir. Müasir maşın öyrənmə alqoritmləri geniş mətn məlumatlarını emal edərək, açar sözlər və metadata formalaşdırır ki, bu da əl əməyini, o cümlədən səhvlərə yol vermə şansını minimuma endirir. Bundan savayı, kitabxanalarda ədəbiyyatın təsnifləşdirilməsi və kataloqlaşdırma prosesləri daha sürətli və effektiv olur [Mammadov, 2022].

İkincisi, AI fərdi tövsiyələr təklif edərək istifadəçi təcrübəsini yaxşılaşdırır. İstifadəçinin üstünlükləri və axtarış tarixçəsinin təhlilinə əsaslanan sistemlər onun maraqlarına uyğun kitablar və resurslar təklif edə bilər. Bu, kitabxana fondları ilə daha dərin qarşılıqlı əlaqələrə gətirib çıxarır və istifadəçi məmnunluğunu artırır.

Üçüncü aspekt isə məlumatların və tendensiyaların təhlili üçün Sİ-dən istifadədir. Kitabxanalar öz resurslarının istifadə nümunələrini öyrənmək üçün böyük verilənlərin analitik alqoritmlərindən istifadə edə bilərlər. Bu, yeni materialların alınması, məkanın optimallaşdırılması və tədbirlərin planlaşdırılması ilə bağlı qərarlar qəbul etməyə kömək edir. Bu cür məlumatlar, həmçinin marketing strategiyalarını təkmilləşdirmək və ictimaiyyətin iştirakını artırmaq üçün istifadə edilə bilər [Kitabxana, 1999].

Nəhayət, Sİ unikal xidmətlərin yaradılması üçün yeni imkanlar açır. Məsələn, təbii dillərin emalı texnologiyaları fiziki sənədlərin səmərəli şəkildə axtarışına və təhlilinə imkan verən arxivlər yaratmaq və tədqiqatçılar üçün əlçatan olan rəqəmsal kolleksiyalar hazırlamaq üçün istifadə edilə bilər. Nəticədə, kitabxanalar daha effektiv olar və informasiyanın daim yeniləndiyi müasir cəmiyyətin tələblərinə uyğunlaşa bilərlər.

Beləliklə, süni intellektin kitabxanalara təsiri özünü əməliyyat səmərəliliyinin artırılmasında, istifadəçilərin qarşılıqlı əlaqəsinin dərinləşdirilməsində və informasiyanın çatdırılması üçün yeni üföqlərin açılmasında, onları rəqəmsal dövrdə mühüm bilik mərkəzlərinə çevirməkdə göstərir.

Ümumiyyətlə, süni intellektin mədəniyyətə təsiri texnologiya və yaradıcılığın birləşməsini təmsil edir, burada insan və maşın bədii ifadəsi arasındakı xətlər getdikcə gərginləşir. Bu, bir çox yeni imkanlar açır, lakin eyni zamanda orijinallıq, müəlliflik hüququ və sənətin dəyəri ilə bağlı suallar yaradır.

### **Nəticə**

Süni intellektin (Sİ) inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, məsələn, Azərbaycanda mədəniyyət sahələrində tətbiqi mədəni inkişaf və mədəni irsin qorunması üçün geniş imkanlar açır. Sİ-nin birinci növbədə təqdim etdiyi üstünlüklərindən biri, böyük məlumatları emal etmək və analiz etmək qabiliyyətidir ki, bu da mədəni artefaktların, əənələrin və dillərin daha effektiv öyrənilməsinə kömək edə bilər. Məsələn, Sİ-dən rəqəmsal arxivlərin yaradılması üçün istifadə oluna bilər, bu da unikal materialların saxlanması və onların gələcək nəsillərə, tədqiqatçılara əlçatan edilməsinə yardım edəcəkdir. Həmçinin maşın öyrənmə texnologiyaları mədəni irsin maddi elementlərinin, məsələn, qədim mətnlərin və şəkillərin tanınması və bərpasında kömək edə bilər.

Lakin süni intellektin mədəniyyət sahələrinə daxil edilməsi müəyyən çatışmazlıqları və riskləri də özündə ehtiva edir. Birincisi, mədəni özünüifadələrin orijinallığı və unikal olmasının itirilmə ehtimalını nəzərə almaq vacibdir. Proseslərin avtomatlaşdırılması mədəni artefaktların standartlaşdırılmasına gətirib çıxarır ki, bu da onların unikal dəyərini azaldır. Eyni zamanda, qərb mədəniyyət standartlarına əsaslanan və ya onlarda istifadə edilən texnologiyaların yerli əənələri və kontekstləri nəzərə alma ehtimalı olmadığı riski var ki, bu da mədəni materialların yersiz istifadəsinə səbəb olur.

Elmi-tədqiqat fəaliyyətinin perspektivindən asılı olaraq inkişaf etməkdə olan ölkələrdə Sİ-nin tətbiqi informasiyanın təhlili, həmçinin şərh üçün yeni üsul və alətlər təqdim edə bilər. Məsələn, Sİ-nin mətnlərin analizi üçün istifadəsi ədəbiyyat əənələrinin və dillərin tədqiqatına yeni yanaşmaları stimullaşdırır. Lakin Sİ alqoritmlərində öyrənmə (təlim) məlumatlarının yerli mədəniyyəti əks etdirməməsi halında yarana biləcək mümkün qərəzlər də nəzərə alınmalıdır. Bu, nəticələrin təhrif olunmasına və yanlış nəticələrə səbəb ola bilər.

Beləliklə, Azərbaycanda süni intellektin (Sİ) mədəniyyət sahələrinə inteqrasiyası mədəni irsin inkişafı, qorunması və yayılması üçün güclü alətə çevrilə bilər. Lakin bu sahədə yarana biləcək həm imkanları, həm də məhdudiyyətləri nəzərə alaraq bu prosesə ehtiyatla yanaşmaq lazımdır. Mədəni həssaslıqlara və əənələrə hörmət edən texnologiyadan balanslaşdırılmış istifadə mədəniyyətin zənginliyini qoruyub saxlamaqla yanaşı, onun çiçəklənməsinə kömək edən innovativ həllər təqdim edə bilər.

### **Ədəbiyyat siyahısı:**

1. Aliev, R., Vahidov, R.M., Aliev, R.R. (1993). Artificial neural networks: theory and practice. Tabriz: Tabriz University, 193 p.
2. “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1999). Azərbaycan, 14 mart.
3. Mammadov, E.E. (2022). History of books and libraries in Azerbaijan: Teaching aid for universities. Baku: Adiloğlu, 174 p.
4. “Mədəniyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. URL: <https://e-qanun.az/framework/25303> (Müraciət tarixi: 03.04.2025)
5. Mirzayeva, H. G. (2023). Machine learning: An introduction to machine learning and discovery of patterns in data: textbook. Baku, 156 p.